

Marianne
Bodde-Alderlieste
Joke Schokkenbroek

Engels in het basisonderwijs

Kennisbasis vakdidactiek

Eerste druk

Noordhoff Uitgevers

Engels in het basisonderwijs

Kennisbasis vakdidactiek

Marianne Bodde-Alderlieste
Joke Schokkenbroek

Noordhoff Uitgevers Groningen/Houten

Ontwerp omslag: G2K Designers Groningen/Amsterdam

Omslagillustratie: Stijntje de Olde

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

Met betrekking tot sommige teksten en/of illustratiemateriaal is het de uitgever,
ondanks zorgvuldige inspanningen daartoe, niet gelukt eventuele rechthebbende(n)
te achterhalen. Mocht u van mening zijn (auteurs)rechten te kunnen doen gelden op
teksten en/of illustratiemateriaal in deze uitgave, dan verzoeken wij u contact op te
nemen met de uitgever.

*Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie
die desondanks onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie
en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen
gegevens houden zij zich aanbevolen.*

0 1 2 3 4 5 / 15 14 13 12 11

© 2011 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag
niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd
gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij
elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken
van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van
artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen
te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp,
www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in
bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912)
kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten
Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

*All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a
retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical,
photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the
publisher.*

ISBN (ebook) 978-90-01-84033-4

ISBN 978-90-01-79548-1

NUR 846

Ten geleide

Engels is in onze maatschappij alom aanwezig. Het is daarmee een basisvaardigheid en een succesvoorwaarde geworden: ieder kind heeft dan ook recht op kansen om goed Engels te leren. Engels op school, ook en juist in het basisonderwijs is daarmee vanzelfsprekend – maar niets gaat vanzelf.

De mensen die onze leerlingen vooruit moeten helpen met Engels, hebben zeker een degelijke voorbereiding nodig. Een publicatie die de Pabo-student daartoe uitrust is absoluut noodzakelijk en het verheugt me dat deze er nu is. Van vvtto en CLIL tot activerende didactiek en het Europees Referentiekader: alle belangrijke ontwikkelingen komen op een toegankelijke en praktijkgerichte manier aan bod.

Het is een positieve zaak dat er na meer dan twintig jaar EIBO nog steeds aan een verbeteringsslag gewerkt wordt, dankzij deskundige auteurs in samenwerking met betrokken docenten uit de praktijk. Door deze samenwerking is er een uitgebalanceerd geheel ontstaan: de auteurs zijn jargon en noodzakelijke wetenschappelijke achtergrond niet uit de weg gegaan maar steeds staat de inhoud in relatie tot toepassing 'in de klas'. Tegenwoordig veroudert informatie 'waar we bij staan', vandaar dat de student en docent de bijbehorende website kunnen raadplegen, die borg staat voor een steeds actuele inhoud.

Ik weet zeker dat niet alleen voor po-docenten in opleiding dit *Engels in het basisonderwijs* een degelijk studie- en handboek zal blijken te zijn, maar dat ook docenten die al jaren in de praktijk staan er nog veel inspirerende ideeën in zullen vinden: een verfrissende actualisering van de eigen kennis leidt tot een flexibeler didactisch repertoire. Dat is voor zowel docent als leerling een stevig pluspunt. Die leerlingen zijn uiteindelijk de reden van ons onderwijs, goed onderwijs, want daar hebben ze recht op. Deze publicatie mag daarom niet alleen op geen enkele pabo maar ook in geen enkele basisschool ontbreken.

Toon van der Ven
Voorzitter Levende Talen

LEVENDE Talen

Woord vooraf

Engels als vak op de basisschool is sterk in ontwikkeling. Het wordt niet meer alleen in de bovenbouw gegeven. Het enthousiasme voor Engels eerder dan in groep 7, neemt toe: steeds meer scholen geven vroeg vreemdetalenonderwijs Engels vanaf groep 1 of vanaf groep 5. Deze ontwikkeling komt niet voort uit regelgeving, maar uit de scholen zelf. Door de groei van het vakdomein Engels is er een grote vraag ontstaan naar goed geoutilleerde leraren in de basisschool, die het vak op een verantwoorde en onderbouwde manier kunnen geven.

Dit boek biedt een uitgebreide basis voor het vak Engels op de basisschool. Het boek is onderdeel van het arrangement 'Engels in het basisonderwijs'. Naast het boek bevat het arrangement een website (www.pabowijzer.nl) met toetsvragen en samenvattingen van ieder hoofdstuk, in het Nederlands en het Engels. Het uitgangspunt wordt gevormd door de Kennisbasis Engels voor de pabo (2010), die is ontwikkeld door docenten Engels aan de pabo in opdracht van de HBO-raad.

Aan pabostudenten biedt dit arrangement een degelijke basis door de gedetailleerde beschrijving van de vakdidactiek met veel praktijkvoorbeelden, praktische tips en bronverwijzingen.

Aan pabodocenten biedt het de mogelijkheid om een gefundeerd en actueel programma Engels op de pabo op te zetten, om studenten goed voor te bereiden op het geven van Engels in alle groepen.

Het boek kan met enige aanpassingen ook worden gebruikt voor het onderwijzen van andere vreemde talen in de basisschool, zoals Duits, Frans of Spaans.

We hebben meer dan twee jaar met veel plezier aan dit boek gewerkt en we hopen dat het arrangement een stevige bijdrage levert aan de kwaliteit van het vak Engels op de pabo en in het basisonderwijs. Als auteurs zijn wij dank verschuldigd aan collega's van Vedocep/Levende Talen (het landelijke netwerk van docenten Engels aan de pabo). Zij hebben met constructieve feedback een onmisbare bijdrage geleverd aan de totstandkoming van dit materiaal: Klaas Hoorn, Ton de Kraaij, Ankie Mantel, Tine Stegenga en Louise Taylor. Dank is ook verschuldigd aan meelezende studenten Odile Bodde en Maarten Zoomeren. Speciale dank gaat uit naar onze partners en gezinnen voor al hun geduld en ondersteuning in de afgelopen tijd.

Marianne Bodde-Alderlieste en Joke Schokkenbroek
Utrecht, juni 2011

Inhoud

Studiewijzer 7

1   **Introductie Engels in het basisonderwijs** 11

- 1.1   Rol van 'Europa' in het talenonderwijs 12
- 1.2   Stand van zaken van Engels in het basisonderwijs 15
- 1.3   Groei van vroeg vreemdetalenonderwijs Engels 26
- 1.4   Vragen over vroeg vreemdetalenonderwijs 27
- 1.5   Content and Language Integrated Learning 32
- 1.6   Rol van Engels in de wereld 34

2   **Taalverwerving** 39

- 2.1   Uitleg van begrippen 40
- 2.2   Verwerven van de moedertaal 42
- 2.3   Taalleervermogen en taalproblemen 44
- 2.4   Meertaligheid 48
- 2.5   Leren van een tweede of vreemde taal 51
- 2.6   Schijf van vijf voor het vreemdetalenonderwijs 56

3   **Vierfasenmodel** 69

- 3.1   Doel en werkwijze van het vierfasenmodel 70
- 3.2   Fase 1: introductiefase 73
- 3.3   Fase 2: inputfase 80
- 3.4   Communicatieve methode 85
- 3.5   Fase 3: oefenfase 87
- 3.6   Fase 4: transferfase 94

4   **Meer taaldidactiek** 101

- 4.1   Invloeden op taaldidactiek 102
- 4.2   Verschillende opvattingen over vreemdetaaldidactiek 103
- 4.3   Beste taaldidactiek 116

5   **Vroeg vreemdetalenonderwijs** 121

- 5.1   Didactiek voor vroeg vreemdetalenonderwijs 122
- 5.2   Componenten en fasen 123
- 5.3   Pedagogische en didactische basisvoorwaarden 131
- 5.4   Rol van de leraar 133
- 5.5   Leerlijn 136
- 5.6   Activerende werkvormen 140
- 5.7   Lesmaterialen 147

6 Content and Language Integrated Learning 151

- 6.1 Didactiek voor Content and Language Integrated Learning 152
- 6.2 Onderdelen van een les(senserie) 159
- 6.3 Integratie in de vakdomeinen 167
- 6.4 Ervaringen 180

7 Doelstellingen 185

- 7.1 Ontwikkeling van het Europees Referentiekader 186
- 7.2 Kerndoelen voor Engels in het basisonderwijs 196
- 7.3 Werken met de kerndoelen in de praktijk 198
- 7.4 Eibo-thema's 207
- 7.5 Engels in samenhang met andere vakken 209

8 Doorlopende leerlijnen 213

- 8.1 Scenario's voor Engels 214
- 8.2 Doorlopende leerlijn in de school 221
- 8.3 Doorlopende leerlijn naar het voortgezet onderwijs 224
- 8.4 Individuele leerlijn 230
- 8.5 Europees taalportfolio 232
- 8.6 Talenbeleid op de school 235

9 Toetsing, evaluatie en reflectie 239

- 9.1 Doelen en vormen van toetsen 240
- 9.2 Summatieve toetsen 244
- 9.3 Leestoetsen 251
- 9.4 Formatieve toetsen 252
- 9.5 Eindtoetsen 254
- 9.6 Toetsing en evaluatie in het vroeg vreemdetalenonderwijs 259

10 Flexibel Engels 267

- 10.1 Voorkennis van leerlingen 268
- 10.2 Taalspellen 269
- 10.3 Liedjes, rijmpjes, tongue twisters en chants 278
- 10.4 Engelse boeken 282
- 10.5 Handpoppen 290
- 10.6 Films en televisieprogramma's 292
- 10.7 Taaltaken en talenquests 293
- 10.8 Digitale middelen 296
- 10.9 Toekomstscenario's voor flexibel Engels 300

Literatuur 304

Illustratieverantwoording 310

Register 313

Over de auteurs 317

Studiewijzer

Dit boek belicht verschillende aspecten van Engels in het basisonderwijs. In sommige hoofdstukken vind je algemene informatie, terwijl in andere hoofdstukken specifieke vakdidactiek centraal staat of onderwerpen gerelateerd aan de vakdidactiek. Het boek biedt daarmee een compleet overzicht.

In de hoofdstukken vind je veel praktische tips en toepassingsmogelijkheden voor de praktijk. Daarnaast zorgen de vele afbeeldingen en voorbeelden uit basisschoolmateriaal voor verbinding met de onderwijspraktijk. Met een stelling aan het begin van ieder hoofdstuk word je uitgenodigd om vooraf na te denken over het betreffende onderwerp. Ieder hoofdstuk eindigt met een terugblik op de stelling.

Hoofdstuk 1 (algemeen)

In hoofdstuk 1 vind je vooral informatie over de stand van zaken van Engels in het basisonderwijs in Nederland en Europa. Daarnaast worden twee andere ontwikkelingen in het basisonderwijs besproken: vroeg vreemdetalenonderwijs (vto) en Content and Language Integrated Learning (CLIL).

Hoofdstuk 2 – 6 (vakdidactiek)

Het eerste deel van hoofdstuk 2 gaat over moedertaalverwerving. Deze informatie vormt de basis voor de vakdidactiek die in het tweede deel van hoofdstuk 2 en in de hoofdstukken 3 tot en met 6 centraal staat. In deze hoofdstukken wordt de theorie verbonden met de praktijk door voorbeelden, suggesties en tips voor de toepassing van Engels in de les.

Hoofdstuk 7 – 9 (Engels op schoolniveau)

In hoofdstuk 7 tot en met 9 staan doelstellingen, leerlijnen en toetsing centraal, vanuit de vakdidactiek. Zo vind je in hoofdstuk 7 informatie over de (kern)doelen voor Engels en komt het Europees Referentiekader (ERK) uitgebreid aan de orde, met voorbeelden hoe je het ERK aan de kerndoelen Engels voor het basisonderwijs kunt koppelen.

In hoofdstuk 8 worden eerst scenario's voor Engels in de school besproken zoals vto en CLIL, Versterkt Engels en regulier Engels in het basisonderwijs. Vanuit deze scenario's komen de leerlijnen voor Engels aan bod, in de school, naar het voortgezet onderwijs en voor de individuele leerling.

In hoofdstuk 9 staan toetsing en evaluatie centraal en worden toetsvormen, toetssoorten en toetsmomenten gekoppeld aan praktijkvoorbeelden.

Hoofdstuk 10 (differentiatie)

In het laatste hoofdstuk vind je informatie met veel praktijkvoorbeelden over hoe je een flexibel programma Engels kunt samenstellen, dat is afgestemd op individuele leerlingniveaus en interesses van de leerlingen. In de laatste paragraaf verkennen we mogelijke toekomstscenario's voor Engels in het onderwijs.

De hoofdstukken hebben niet allemaal dezelfde omvang en hetzelfde karakter.

Er is een grote samenhang tussen de verschillende onderwerpen, en de opbouw van het boek biedt de mogelijkheid om combinaties of onderdelen van hoofdstukken te bestuderen, door de verwijzingen naar paragrafen in andere hoofdstukken en de lijst met verwijzingen naar kernwoorden. Het boek kan in alle fasen van de opleiding ingezet worden: je kunt het hele boek bestuderen maar je kunt ook een verdeling maken in onderwerpen per opleidingsfase.

Naast dit boek staat de website www.pabowijzer.nl. Op de website vind je per hoofdstuk actuele en aanvullende informatie, bronnen en uitgewerkte praktijkvoorbeelden. Ook vind je op de website een samenvatting van ieder hoofdstuk (in het Engels en in het Nederlands) en toetsvragen die je kunt gebruiken bij het bestuderen van de hoofdstukken.

Wij wensen je veel plezier bij het bestuderen van dit boek en het uitproberen van de voorbeelden en tips in de praktijk!

Engels in het basisonderwijs wordt online ondersteund via www.pabowijzer.nl met daarop:

- toetsvragen
- samenvattingen in het Nederlands
- samenvattingen in het Engels
- achtergrondinformatie en verwijzingen
- uitgewerkte praktijkvoorbeelden

1

Introductie Engels in het basisonderwijs

- 1.1 Rol van 'Europa' in het talenonderwijs**
- 1.2 Stand van zaken van Engels in het basisonderwijs**
- 1.3 Groei van vroeg vreemdetalenonderwijs Engels**
- 1.4 Vragen over vroeg vreemdetalenonderwijs**
- 1.5 Content and Language Integrated Learning**
- 1.6 Rol van Engels in de wereld**

In dit hoofdstuk vind je een breed overzicht van het onderwijs in Engels in het basisonderwijs. We bespreken de gevolgen van de Europese afspraken voor het (basis) onderwijs in de Europese landen en specifiek in Nederland. We gaan verder in op de voorwaarden in Nederland voor Engels in het basisonderwijs. Je maakt kennis met nieuwe en snelle ontwikkelingen: met vroeg vreemdetalenonderwijs en de vragen die dat oproept, en met Content and Language Integrated Learning. We sluiten af met de veranderende rol van het Engels op internationaal niveau.

Stelling:

Engels is een belangrijk vak in het voortgezet onderwijs, maar voor leerlingen in het basisonderwijs is het nog niet belangrijk.

1.1 Rol van 'Europa' in het talenonderwijs

Nederland is lid van de Europese Unie (EU). De EU wil met een samenhangend talenbeleid in alle landen van Europa, het leren van meerdere talen bevorderen. Het doel is om culturele diversiteit, tolerantie en Europees burgerschap te bevorderen. Het EU-beleid houdt geen wettelijke verplichtingen in: ieder land kan de Europese afspraken op zijn eigen manier invullen. In de volgende paragrafen onderzoeken we wat het Europese talenbeleid inhoudt en welke gevolgen dat beleid heeft voor Nederland en de andere Europese landen.

1.1.1 Europese talenbeleid

In de vorige eeuw was het belangrijkste doel van het Europese talenbeleid dat alle kinderen in Europa vanaf hun tiende jaar ten minste één vreemde taal zouden leren. De Europese Raad van Ministers van Onderwijs heeft dit beleid in Lissabon (2000) en Barcelona (2002) aangescherpt: het doel is nu om het talenonderwijs aan kinderen jonger dan 10 jaar te stimuleren. De Europese Raad hoopt daarmee te bereiken dat alle Europese burgers op den duur naast hun moedertaal (M) ten minste twee vreemde talen beheersen: M + 2.

Eén van de twee vreemde talen is een gemeenschapstaal of lingua franca: een taal die door grote groepen mensen met verschillende moedertalen als gemeenschappelijke taal gebruikt kan worden. De Europese Raad schrijft niet voor welke taal de gemeenschapstaal moet zijn en ook niet hoe en wat de leerlingen moeten leren, maar toch kiezen de meeste landen voor dezelfde taal als eerste vreemde taal, namelijk Engels. Meer dan een streven is M + 2 nog niet. Van de Europeanen blijkt 56% nog niet in staat om een gesprek te voeren in een andere taal dan de moedertaal. Daar staat tegenover dat 44% van de Europeanen dat wel kan; dit betreft vooral jonge mensen. Zo hebben bijvoorbeeld al meer dan een half miljoen studenten onderwijs gevolgd in een ander Europees land, meestal in het Engels. Dit aantal groeit, gestimuleerd door beurzen van de EU.

1.1.2 Gevolgen van het Europese talenbeleid voor Nederland

Dat de Europese afspraken invloed hebben op het Nederlandse vreemdetalenonderwijs blijkt uit de volgende ontwikkelingen:

- In 1983 wordt Engels een wettelijk verplicht vak op de pabo.
- In 1986 wordt Engels in het basisonderwijs (Eibo) wettelijk verplicht in groep 7 en 8.
- In 1993 worden de eerste kerndoelen gesteld voor Eibo.
- In 2006 worden bij de invoering van de herziene kerndoelen basisonderwijs, de scholen gestimuleerd om in groep 5 en 6 te starten met Engels, bijvoorbeeld om ervoor te zorgen dat alle leerlingen de kerndoelen halen.
- Een groeiend aantal scholen geeft Engels vanaf groep 1. Dit heet vroeg vreemdetalenonderwijs (vvtto).
- Vanaf 2005 mogen basisscholen ervoor kiezen om naast vvtto Engels ook vvtto Frans, Duits of Spaans te geven. Een aantal basisscholen in de grensgebieden kiest voor de buurtaal Duits of Frans.
- Eén van de belangrijkste doelstellingen voor internationalisering in het Nederlandse basisonderwijs komt voort uit het Europese talenbeleid: bewustwording van andere talen en culturen.

M + 2

Gemeen- schapstaal

Lingua franca

Vanwege de groei van vvtto moet de huidige generatie leraren en pabostudenten er goed op voorbereid worden om Engels te geven in alle groepen van de basisschool.

1.1.3 Gesproken en onderwezen talen in Europa

Niet alleen door het talenbeleid maar ook door de migratie van mensen, worden er in Europa steeds meer talen gesproken. Steeds meer Europeanen spreken een andere taal naast hun officiële landstaal. Europa kent 23 officiële talen, maar er worden veel meer talen gesproken. In figuur 1.1 zie je welke talen dat zijn. Opvallend is het grote aantal talen dat in Europa gesproken wordt en het feit dat Engels behoort tot de talen met de grootste verspreiding.

FIGUUR 1.1 Taalsituatie in 21 Europese Landen

NABMvt/IVLOS, 2009

- In totaal spreekt men meer dan 440 talen.
- Van deze talen worden er wereldwijd 65 door meer dan 10 miljoen mensen gesproken en 9 door niet minder dan 100 miljoen mensen (Arabisch, Hindi, Bengali, Engels, Japans, Mandarijn-Chinees, Portugees, Russisch, Spaans).
- De talen met de grootste verspreiding zijn Pools en Duits (in 17 van de 21 Europese landen), daarna volgen Frans, Arabisch en Russisch (16), Spaans en Turks (15), Romani (14) en Engels en Mandarijn-Chinees (13).
- Ongeveer 280 talen worden slechts in één land gesproken.
- Voor slechts 24% van alle gesproken talen wordt formeel onderwijs aangeboden.

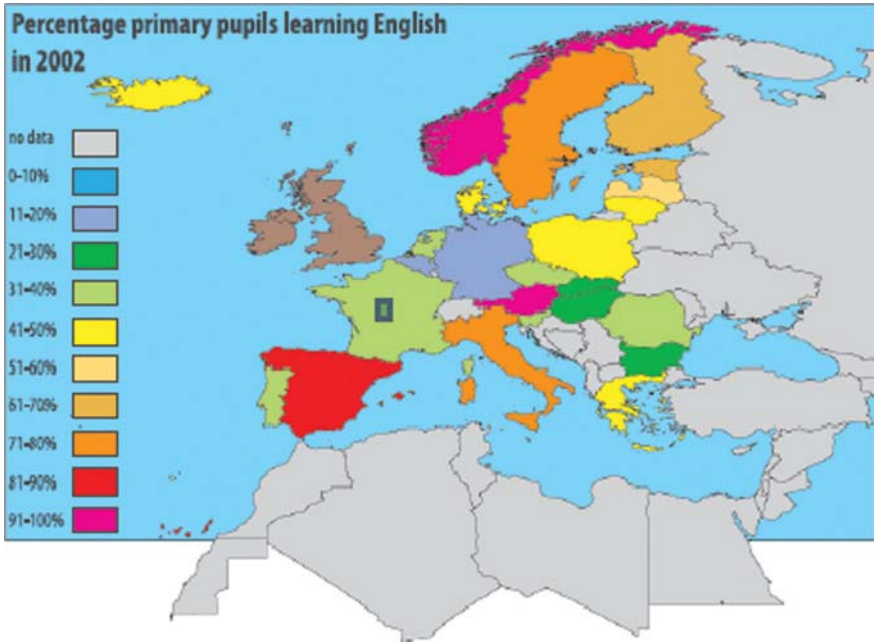
Dat de Europese afspraken invloed hebben op het Europese vreemdetalenonderwijs, blijkt uit de talen die leerlingen in Europese landen in het basisonderwijs leren. Dat zijn de volgende talen:

- In de autonome regio Baskenland in Spanje leren de kinderen naast Baskisch ook Spaans en Engels.
- In Ierland wordt een impuls gegeven aan het leren van Iers naast de officiële taal Engels.
- In België leren Vlaamse leerlingen Nederlands, Frans en Engels; Waalse leerlingen leren Frans, Nederlands en Engels.
- In Duitsland leren alle kinderen Duits en vanaf 8 jaar leren ze Engels.
- In Nederland krijgen alle leerlingen Nederlands en leren ze Engels als vreemde taal; daarnaast is Frans, Duits of Spaans mogelijk als derde taal.

Engels is de meest onderwezen eerste vreemde taal in Europa. Daarna volgen Duits en Frans. In de noordelijke landen is er een voorkeur voor Engels, in Centraal- en Oost-Europa is er een voorkeur voor Engels en Duits en in de Zuid-Europese landen is vooral Frans populair.

In figuur 1.2. is per land het percentage kinderen te zien dat op de basisschool Engelse les krijgt.

FIGUUR 1.2 Percentage basisschoolkinderen dat Engels leert

1.1.4 Gesproken talen in Nederland

Net als in de andere Europese landen is meertaligheid ook in Nederland een normaal verschijnsel. Dit komt onder andere door de migratie van mensen vanuit andere landen naar Nederland. In figuur 1.3 wordt beschreven wat de gevolgen zijn van de migratie op de samenstelling van de Amsterdamse bevolking.

FIGUUR 1.3 Groei en samenstelling van de Amsterdamse bevolking

AMSTERDAM IN CIJFERS, JAARBOEK 2009

Amsterdam stad met meeste nationaliteiten (177) ter wereld

Het aantal inwoners van Amsterdam is in 2008 gegroeid met 9.057 personen tot 756.347. De stad ontving onder meer nieuwe inwoners via migratie uit nieuwe lidstaten van de Europese Unie, kennismigranten en via natuurlijke groei door geboorte. Op 1 januari 2009 telt Amsterdam 177 nationaliteiten, dat is er één meer dan in 2008.

De sterkste procentuele groei vond plaats bij inwoners afkomstig uit Bulgarije en Roemenië, een groei van 41%, respectievelijk 32%. Verder valt op dat de opkomende economieën China, India en Rusland in de top tien van landen staan van de relatief sterkst groeiende nationaliteiten.

1.2 Stand van zaken van Engels in het basisonderwijs

In deze paragraaf belichten we de afspraken en de kerndoelen voor Eibo in Nederland en bekijken we wat daar de gevolgen van zijn.

1.2.1 Afspraken voor Eibo

Engels is een verplicht vak dat meestal in de bovenbouw in groep 7 en 8 wordt gegeven. Maar scholen mogen ook eerder beginnen, vanaf groep 1 met wto.

Het aantal uren Engels is niet wettelijk vastgesteld. De richtlijnen uit 1988 gaan uit van tachtig klokuren totaal in groep 7 en 8. Dat is veertig uur per jaar, dus iets meer dan een uur per week. De gemiddelde school geeft echter tussen 20 en 25 uur Engels per jaar, ongeveer een half uur per week.

De school kan zelf kiezen hoe de uren worden ingeroosterd, bijvoorbeeld één keer per week een les of twee of meer lessen per week.

Bij de invoering van Engels in 1986 zijn vier voorwaarden genoemd voor Eibo. Deze voorwaarden zijn gebaseerd op het feit dat met circa vijf jaar aaneensluitend onderwijs in het Engels, alle leerlingen op 15- of 16-jarige leeftijd een vaardigheidsniveau Engels kunnen bereiken, dat als uitstekende basis dient voor toepassing in verdere studie, beroep en persoonlijk leven. De vier voorwaarden luiden:

- 1 Engels krijgt een geïntegreerde plaats in het basisonderwijs.
- 2 Er komt een longitudinale leerlijn van Eibo naar het voortgezet onderwijs.
- 3 De leraren in het basisonderwijs worden opgeleid om Engels te geven.
- 4 Er wordt lesmateriaal voor Eibo ontwikkeld.

Aan de laatste twee voorwaarden is inmiddels voldaan; bij de eerste twee voorwaarden is dat nog niet het geval.

1.2.2 Communicatieve aanpak

Wat de leerlingen moeten leren, staat beschreven in de kerndoelen voor Engels. Het uitgangspunt is communicatief Engels: Engels waarmee de leerling kan communiceren. Kunnen communiceren is belangrijker dan Engels spreken zonder fouten: 'It is of greater importance that the expression used in a context is understandable, rather than linguistically correct.'

Ook is het de bedoeling dat de leerlingen door de lessen Eibo een positieve houding ontwikkelen naar het leren van vreemde talen.

Als aan leerlingen wordt gevraagd hoe ze denken over het leren van Engels, zeggen veel van hen spontaan dat ze het een belangrijke taal vinden en dat ze graag Engels willen leren. Ze weten dat ze met Engels met mensen overal in de wereld kunnen praten. Ze zien het nut van Engels op de basisschool in en zijn er in het algemeen zeer positief over. Dat betekent niet dat ze het altijd een gemakkelijk of leuk vak vinden, maar ze willen het wel graag leren. Zelfs heel jonge leerlingen, in groep 1 en 2, kunnen al aangeven waarom ze Engels willen leren. Dat de leerlingen zo gemotiveerd zijn voor Engels, is natuurlijk een geschenk voor de leraar.

Communicatief
Engels

VOORBEELD 1.1 HOE DAANTJE DENKT OVER ENGELS LEREN

'Ik kan een klein beetje *Enchlisj*: *yes, no*. En tellen: *wan, toe, srie, four, faiv, six, sevun, eet, nain, ten*. Ik kan ook zeggen *jello, bloe, ret, grien, ket, en mai neem is Daantje*.

Ik kan *happie birsdei* zingen en *girl* van Anouk ook.

Dat heb ik geleerd van Dora (televisieprogramma) en van iemand in groep 2 (!).

Ik wil wel graag Engels leren want dan kan ik horen wat papa en mama zeggen als ze Engels met elkaar praten. En ik wil met mijn vriendinnen Engels spreken. Dat lijkt me leuk!

Daantje, 6 jaar, groep 3

Om leerlingen ook daadwerkelijk voor te bereiden op communicatie met mensen over de hele wereld, is de communicatieve aanpak een goede manier. Met deze aanpak leren de leerlingen Engels te gebruiken en met elkaar en anderen te communiceren in alledaagse situaties. Deze aanpak sluit aan bij het recente inzicht over het leren van taal, namelijk dat iemand een taal leert om deze te kunnen gebruiken.

De communicatieve activiteiten in de klas zijn betekenisvol; leerlingen worden uitgenodigd om tot interpretatie en expressie van, en onderhandeling over een (nieuwe) betekenis (interpretation, expression and negotiation of new meaning) te komen. De communicatie vindt niet alleen schriftelijk plaats, maar vooral ook mondeling en met gebaren.

Uitgebreide informatie over de vakdidactiek vind je in hoofdstuk 2.

We behandelen hier alvast de zes belangrijkste kenmerken van de communicatieve aanpak; dat zijn:

- 1 kwalitatief goed taalaanbod
- 2 gebruikmaking van voorkennis
- 3 situationeel aanbod van Engels
- 4 realistisch taalgebruik
- 5 aandacht voor alle vaardigheden
- 6 brede ondersteuning door de leraar

Ad 1 Taalaanbod

Er is sprake van een gevarieerd en kwalitatief goed taalaanbod. De leerstof wordt aangeboden in alledaagse thema's, bijvoorbeeld in een aantal lessen over hobby's en vrije tijd of over boodschappen doen. De onderwerpen zijn betekenisvol: ze sluiten aan bij de leeftijd en de belevingswereld van de leerlingen.

Ad 2 Voorkennis

Alle leerlingen krijgen globaal dezelfde leerstof aangeboden, maar het resultaat is voor iedere leerling anders; dit komt door het verschil in buitenschoolse voorkennis van Engels bij de leerlingen. Gebruikmaken van voorkennis speelt dan ook een grote rol bij Eibo. Ook individuele belangstelling en leervermogen spelen een rol bij het resultaat. Je biedt veel ruimte voor individuele variaties in kennis en kunde: de leerling en het leerproces moeten het middelpunt van het curriculum zijn.

Taalaanbod
Alledaagse
thema's

Voorkennis
Individuele
variaties

Ad 3 Situationeel Engels

Wat de leerlingen moeten leren, bied je aan door middel van situationeel Engels: de leerlingen leren de nieuwe woorden niet in rijtjes uit het hoofd, maar ze maken zich de woorden eigen terwijl ze met elkaar communiceren. Dat geldt ook voor grammatica: ze leren grammatica door het gebruik van standaardzinnen en vaste uitdrukkingen, en niet door uitleg van grammaticaregels. Ze oefenen de standaardzinnen in 'levensechte' gesprekjes door middel van (rollen)spellen en andere activiteiten. Zo kunnen de leerlingen al snel de taal gebruiken in alledaagse situaties. Je past veel herhaling toe om de taal te automatiseren.

Situationeel Engels

Standaardzinnen

Alledaagse situaties

Ad 4 Realistisch taalgebruik

Voorbeelden van authentiek mondeling en schriftelijk taalgebruik door native speakers (moedertaalsprekers van het Engels) zijn vanaf het begin van de instructie beschikbaar. Je introduceert de nieuwe stof meestal in dialogen of gesprekken door middel van luisterfragmenten en gebruikt daarvoor realistische dialogen: levensechte gesprekjes waarvan het onderwerp en de situatie herkenbaar zijn voor de leerlingen. Er wordt authentieke taal in gebruikt; zo horen de leerlingen 'echte' Engelse spreektaal en geen versimpelde of te gemakkelijke taal. Ieder lespakket voor Eibo heeft luister- en/of kijkfragmenten.

Native speakers

Realistische dialogen

Vaak wordt de vraag gesteld of de leerlingen een correcte uitspraak van het Engels moeten leren. Dat hoeft en kan niet: er is niet één correcte uitspraak. Alleen al in Groot-Brittannië zijn er veel vormen en varianten. De kerndoelen spreken ook niet over correcte uitspraak, maar zeggen dat de uitspraak begrijpelijk moet zijn.

Ad 5 Vaardigheden

Alle vaardigheden komen in de Engelse les aan bod: luisteren, kijken, spreken, lezen en schrijven. De leerlingen leren om de belangrijkste informatie te halen uit korte luister- en leestekstjes. Schrijven heeft twee doelen: het helpt om (bijvoorbeeld de nieuwe woorden) te onthouden en om met anderen te communiceren, bijvoorbeeld in korte berichten. Engels wordt zo veel mogelijk in samenhang met andere vakken gegeven.

Ad 6 Ondersteuning

Je ondersteunt de leerlingen in hun leerproces. Je rol is om de leerlingen te stimuleren om veel Engels te spreken en hun daarbij succeservaringen te bieden. Je laat hen veel praktische opdrachten uitvoeren, zoals elkaar de weg wijzen of de eigen kamer beschrijven. Ook bied je veel variatie in de activiteiten die de leerlingen moeten uitvoeren, zodat ze op verschillende manieren actief met Engels bezig zijn. Zelfredzaamheid is het sleutelwoord.

Je geeft feedback aan de leerlingen zodat ze hun Engels kunnen verbeteren. Toetsing blijft beperkt omdat de lestijd en lesstof beperkt is. Meestal worden er voortgangstoetsen afgenomen om de communicatieve vaardigheden (begrijpen en spreken) en de inzet van de leerlingen te evalueren.

Ten slotte is het belangrijk om voor ogen te houden dat je verantwoordelijkheid er niet toe beperkt is om de leerling tot groep 8 te helpen; met Eibo wordt de basis gelegd voor verdere uitbouw van Engels in het voortgezet onderwijs.

1.2.3 Aandachtspunten bij anderstalige en taalzwakke leerlingen

Ook voor anderstalige leerlingen is Engels verplicht in het basisonderwijs. In het voortgezet onderwijs is Engels één van de drie kernvakken. Een (anderstalige) leerling die geen Eibo heeft gehad, begint in het voortgezet onderwijs met een aanzienlijke achterstand.

Soms spreken anderstalige leerlingen (nog) niet goed Nederlands. Om te voorkomen dat anderstalige leerlingen via een omweg - vanuit hun moedertaal via het Nederlands - Engels leren, spreek je zo veel mogelijk Engels in de les. Je hebt in subparagraaf 1.2.2 gezien dat door een situationeel aanbod van Engels in direct toepasbare zinnen, de leerlingen het Engels meteen kunnen gebruiken. Daarbij ondersteun je de taal met het aanwijzen van voorwerpen, gebaren en het visualiseren van de boodschap. Doordat alle leerlingen Engels leren via het Engels, wordt hun beginsituatie gelijk. Dat is niet alleen goed voor anderstalige maar ook voor Nederlandstalige leerlingen.

Situationeel aanbod

Voor dyslectische leerlingen is het goed als ze op jonge leeftijd zo veel mogelijk Engels leren verstaan en spreken. Meer informatie over dyslectische leerlingen en Engels vind je in hoofdstuk 10. In het speciaal basisonderwijs (SBO) is Engels niet verplicht. Maar ook voor de leerlingen in dat type onderwijs is het nuttig om Engels te leren en daartoe gemotiveerd te worden; je stemt de vakinhoud en aanpak af op de mogelijkheden van de leerlingen.

In hoofdstuk 2 geven we meer informatie over mogelijke problemen en oplossingen bij het leren van taal.

1.2.4 Verschil in voorkennis

Er zijn grote verschillen in het niveau van Engels tussen de leerlingen: sommige kennen al veel Engels en andere zijn nog niet veel met Engels in aanraking gekomen buiten school. Als je hebt geconstateerd dat de voorkennis van leerlingen beperkt is, laat je hen vaker luisteren naar voor hen begrijpelijke Engelse luisterfragmenten of liedjes, om aan de taal te wennen. Daarmee krijgen ze een langere stille periode, een periode waarin ze nog niet zelf hoeven te spreken. De activiteiten stem je daarop af, met opdrachten die 'veilig' en goed uitvoerbaar zijn en waarbij de leerlingen nog niet (te) vroeg hoeven te spreken. Als leerlingen al veel Engels kennen, krijgen ze taken en opdrachten waarmee ze hun Engels consolideren en verder uitbreiden. Met deze gedifferentieerde aanpak kun je inspelen op de verschillen in voorkennis.

Stille periode

1.2.5 Doelen voor het vak Engels

Ongeveer eens in de zes jaar worden er nieuwe kerndoelen vastgesteld voor alle (zeven) vakdomeinen in het basisonderwijs. De kerndoelen geven de einddoelen aan voor groep 8. Er zijn tussendoelen en leerlijnen geformuleerd vanaf groep 1, waarmee je vanaf de kleutergroepen naar de kerndoelen kunt toewerken. De kerndoelen en de bijbehorende karakteristiek komen uitgebreid aan de orde in hoofdstuk 7.

Dit zijn de vier kerndoelen voor Engels:

- 13 De leerlingen leren informatie te verwerven uit eenvoudige gesproken en geschreven Engelse teksten.
- 14 De leerlingen leren in het Engels informatie te vragen of geven over eenvoudige onderwerpen en zij ontwikkelen een attitude waarbij ze zich durven uit te drukken in die taal.
- 15 De leerlingen leren de schrijfwijze van enkele eenvoudige woorden over alledaagse onderwerpen.
- 16 De leerlingen leren om woordbetekenissen en schrijfwijzen van Engelse woorden op te zoeken met behulp van het woordenboek.

1.2.6 Groepsleerkracht of vakleerkracht

Engels wordt in het basisonderwijs niet gegeven door een vakleerkracht. Daaraan liggen praktische overwegingen ten grondslag: er is geen opleiding voor vakleraar Eibo. Het is niet voor de hand liggend om vakleraren Engels uit het voortgezet onderwijs, Engels aan leerlingen in het basisonderwijs te laten geven: de aanpak voor Eibo is anders dan voor Engels in het voortgezet onderwijs.

Het heeft voordelen als je als groepsleraar Engels geeft. Je hebt als groepsleerkracht geleerd hoe je aan jonge kinderen onderwijs geeft. Bij jonge leerlingen is een specifieke pedagogische en didactische aanpak nodig. Ook kun je als groepsleraar buiten de Engelse les op een ander moment nog eens terugkomen op onderwerpen die in de Engelse les zijn behandeld en je kunt Engels makkelijker bij andere vakken betrekken. Op deze manier kun je binnen een 'vol' curriculum voldoende aandacht besteden aan dit vak. Een bijkomend voordeel is dat je als groepsleerkracht de leerlingen kent en daardoor als het ware het beste uit de kinderen kan halen.

Een nadeel is dat je minder vakdidactische kennis hebt van het vakdomein Engels, maar dat speelt natuurlijk bij alle vakdomeinen in de basisschool een rol. Ook ben je minder geoefend in taalvaardigheid Engels dan een vakleerkracht.

Als je Engels niet zo sterk is, moet je aan verbetering werken. In de tussentijd kan het lespakket Engels je veel hulp en ondersteuning bieden. Alle goede lespakketten bevatten gevarieerde geluidsfragmenten met verschillende stemmen en uitspraakvarianten van native speakers en een handleiding met tips en suggesties. De eigenschap van taal is overigens dat het onderhoud nodig heeft, dus ook als je goed bent in Engels, moet je je taalvaardigheid onderhouden.

1.2.7 Niveau van het Engels van Nederlanders

Engels is voor Nederlanders niet moeilijk te leren omdat het verwant is aan het Nederlands: de twee talen hebben dezelfde oorsprong. Dat is zichtbaar in bepaalde woorden zoals goed en goed, day en dag, life en leven. Er is nog een andere reden dat Nederlanders Engels gemakkelijk vinden. Vergelijken met andere landen komen mensen in Nederland buiten school vaak en op een spontane manier met Engels in aanraking door het grote aanbod van Engelstalige programma's, muziek en films. Ook worden in Nederland Engelse televisieprogramma's niet nagesynchroniseerd maar ondertiteld, dus horen kinderen al van jongs af aan veel Engelse klanken. Ook wordt er veel Engels gebruikt in het dagelijks leven in bijvoorbeeld winkels, reclame en advertenties. En de pc biedt met internet, games,

YouTube enzovoort een uitgebreide en gevarieerde bron van Engelstalige informatie. Kortom, kinderen leren onbewust van jongs af aan al Engels. In figuur 1.4 zie je Engelse woorden die leerlingen vaak tegenkomen.

FIGUUR 1.4 Engelse woorden die leerlingen vaak horen

Omgekeerd blijkt dat Nederlands ook eenvoudig te leren is voor Engelstaligen, al komt er niet veel Nederlands voor in Engeland. Het Eton Institute of Languages in Dubai prijst een gratis cursus Nederlands aan als 'een van de gemakkelijkste te leren talen voor Engelssprekenden'

De vraag is of Nederlanders goed zijn in Engels. Als Nederlanders zichzelf vergelijken met andere nationaliteiten, dan vinden ze meestal van wel. Doordat Engels en Nederlands erg op elkaar lijken, liggen vergissingen echter ook op de loer. Iedereen kent wel voorbeelden van talenblunders die bijvoorbeeld op politiek of zakelijk niveau gemaakt worden; zie ook figuur 1.5.

FIGUUR 1.5 Blunders in het Engels

I HATE YOU ALL HEARTILY WELCOME

☞ Ik heet u allen hartelijk welkom.

☞ Ik haat u allen hartgrondig. Welkom.

☞ I'd like to welcome you all.

Men kan zich met zo'n 1 000 woorden en enkele simpele zinnen – en handen en voeten – al snel verstaanbaar maken in het Engels. Maar eigenlijk is Engels een moeilijke taal om goed te leren beheersen. Veel mensen blijven dan ook steken op een basisniveau. Ze kunnen zich wel in alledaagse situaties op een eenvoudige manier verstaanbaar maken, zoals vertellen hoe ze heten, wat hun hobby of werk is of waar ze wonen. Maar andere, niet-alledaagse onderwerpen, blijken (te) moeilijk, zoals het uitleggen van het Nederlandse schoolstelsel met gebruik van de juiste terminologie of het voeren van een gesprek met een serieuze gesprekspartner over de Nederlandse of Europese politiek.

Goed zijn in een taal, je op eenvoudige manier verstaanbaar kunnen maken en uitleg kunnen geven, zijn allemaal redelijk vage omschrijvingen en geven geen duidelijk niveau aan. Een indicatie van verschillende niveaus van taalvaardigheden wordt gegeven in het Europees Referentiekader voor de Talen.

1.2.8 Europees Referentiekader voor de Talen

Het Europees Referentiekader voor de Talen (ERK) ofwel Common European Framework of Reference for Modern Languages (CEF) is een Europees raamwerk van niveauomschrijvingen voor moderne vreemde talen. Het is ontwikkeld door de Raad van Europa om het taalniveau en de bijbehorende competenties van (vreemde)taalgebruikers in Europa inzichtelijk en vergelijkbaar te maken. Dit is ingegeven door de toenemende (internationale) mobiliteit in Europa.

Soms moet een student bij aanmelding voor een buitenlandse universiteit of bij sollicitatie naar een studiebeurs, het door hem behaalde ERK-niveau opgeven. Zowel op de nationale als op de internationale arbeidsmarkt zijn bedrijven gebaat bij een helder beeld van wat (toekomstige) werknemers in een vreemde taal kunnen. 'Enige kennis van de Duitse taal' zegt weinig, maar 'kennis van de Duitse taal op minimaal A2-niveau' maakt meteen duidelijk welke competentie de werkgever verwacht.

Het ERK wordt inmiddels vrijwel in heel Europa gehanteerd. Sinds augustus 2007 wordt het ERK ook in Nederland als officieel instrument gebruikt.

Het ERK werkt met een indeling in zes niveaus voor de vaardigheden luisteren, lezen, spreken (interactie en productie) en schrijven:

- basisgebruiker: A1 en A2
- onafhankelijke gebruiker: B1 en B2
- vaardige gebruiker: C1 en C2

We komen nog even terug op de vraag in subparagraaf 1.2.7 hoe goed Nederlanders zijn in Engels. De meeste Nederlanders kunnen op het beginners- of basisniveau A1 en A2 van het ERK aardig uit de voeten, mede dankzij het grote aanbod van Engels via media als televisie en internet. Het gaat op dit niveau om informeel taalgebruik. Bij formeler taalgebruik zoals in het werk, heeft iemand het hogere niveau van taalbeheersing nodig vanaf niveau B van het ERK. Dit onderstreept de noodzaak om al in het basisonderwijs een degelijke basis te leggen met niveau A1. In figuur 1.6 staat de omschrijving uit het ERK van spreekvaardigheid op niveau A1. In hoofdstuk 7 gaan we dieper in op het ERK.

FIGUUR 1.6 Omschrijving van niveau A1 ERK voor spreken (interactie)

Ik kan deelnemen aan een eenvoudig gesprek, wanneer de gesprekspartner bereid is om zaken in een langzamer spreektempo te herhalen of opnieuw te formuleren en mij helpt bij het formuleren van wat ik probeer te zeggen. Ik kan eenvoudige vragen stellen en beantwoorden die een directe behoefte of zeer vertrouwde onderwerpen betreffen.

1.2.9 Lesmateriaal voor Eibo

Leergang

De meeste scholen werken met een leergang voor Engels in de bovenbouw, ook wel methode genoemd. De term methode is een beetje verwarrend omdat deze term in de vakliteratuur gebruikt wordt om de didactische methode of aanpak aan te geven, gebaseerd op theoretische bronnen, bijvoorbeeld de communicatieve methode. Leergang en lespakket zijn de gebruikelijke termen voor de lesmaterialen (tekstboek, werkboek, handleiding, geluidsmateriaal enzovoort) waar de leerkracht mee werkt.

Er is veel lesmateriaal beschikbaar voor Eibo. Het gaat om het volgende materiaal:

- Nederlandse lespakketten voor Engels, speciaal ontwikkeld voor de Nederlandse markt
- Engelstalige leergangen Engels voor de internationale markt, die goed bruikbaar zijn in Nederland
- Engelstalige leergangen voor een specifieke markt – bijvoorbeeld voor het Koreaanse of Russische onderwijs – die meestal niet geschikt zijn voor het Nederlandse onderwijs

Picture dictionaries

Naast leergangen zijn er ook aanvullende lesmaterialen. Er zijn woordenboeken speciaal voor kinderen: picture dictionaries (beeldwoordenboeken), woordenboeken op thema en alfabetische woordenboeken. In figuur 1.7 zie je een voorbeeld van een picture dictionary voor de middenbouw en bovenbouw. Daarnaast zijn er ook boeken en bronnen met puzzels, spelletjes, liedjes, woordschatactiviteiten, projecten enzovoort. Ook op het internet is veel bruikbaar lesmateriaal te vinden.

Met de snelle groei van vvtto, groeit het aanbod van Engelstalige lesmaterialen op de Nederlandse markt explosief.

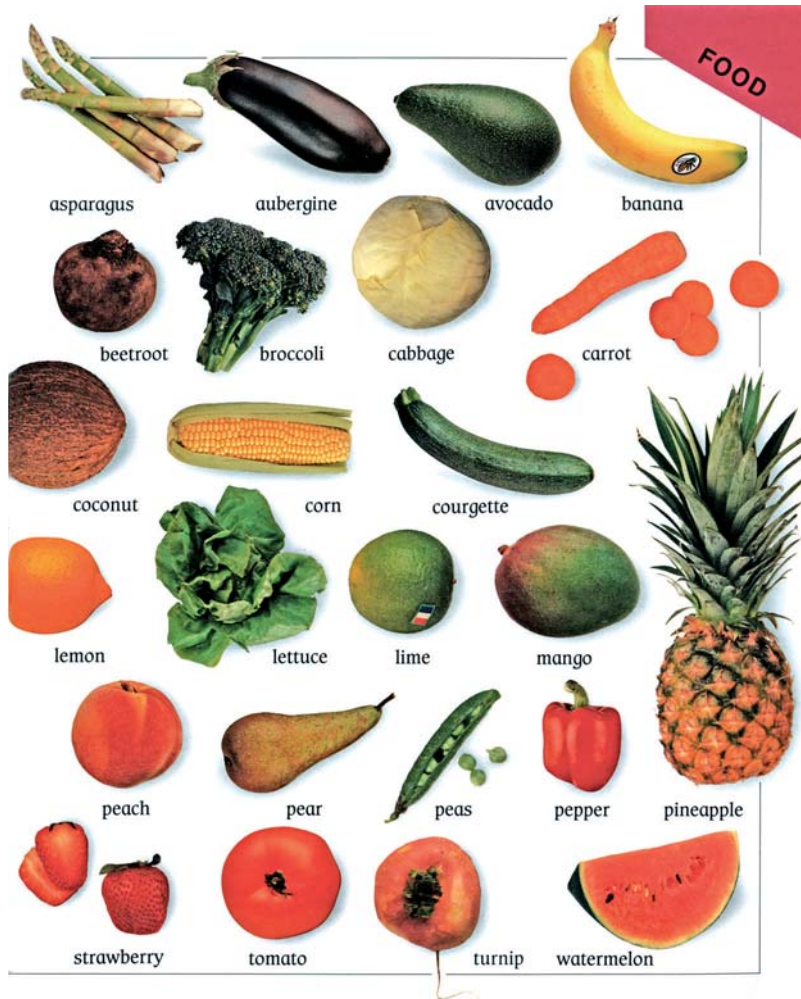
Je hoeft niet altijd met een kant-en-klaar lespakket te werken; je kunt ook zelf materiaal zoeken of maken. Zelf maken kost wel veel tijd. Goed lesmateriaal is niet bepalend voor de kwaliteit van de lessen: je kunt ook slechte lessen geven met goed materiaal en omgekeerd kun je goede lessen geven met een ouderwetse leergang. Het is jouw verantwoordelijkheid om het materiaal uit de leergang zo te gebruiken dat de activiteiten en het materiaal aansluiten op de vaardigheden en behoeften van de leerlingen. Voor een goed leerrendement bij de leerlingen gebruik je het lesmateriaal kritisch en werk je altijd vanuit de vakdidactiek, de kerndoelen en uiteraard ook vanuit de doelen en visie van de school.

1.2.10 Recente ontwikkelingen

Onderwijs is volop in beweging. Vergeleken met tien of twintig jaar geleden zijn er veel dingen veranderd. We vatten hier de ontwikkelingen samen.

FIGUUR 1.7 Picture dictionary

De buitenschoolse voorkennis van Engels van de leerlingen is groter dan ooit doordat het aanbod van Engels buiten school enorm is toegenomen. Er zijn bijvoorbeeld veel programma's op de Nederlandse televisie waarin Nederlanders in het Engels worden aangesproken, bijvoorbeeld in programma's over kleding en opvoeding en talentenshows. Zelfs instructies voor computerspellen voor jonge kinderen zijn vaak in het Engels. Engels wordt ook in sommige voorschoolse programma's aangeboden. Kleuters kennen al een groot aantal woorden in het Engels zoals de namen van de kleuren, dieren en getallen. Op steeds meer scholen wordt Engels gegeven vanaf groep 1.

Daarnaast groeien steeds meer kinderen op in meertalige situaties, dus in gezinnen waar meerdere talen gesproken worden. Er nemen dus ook steeds meer meertalige leerlingen deel aan het onderwijs. Zij leren Nederlands als tweede taal en Engels als derde of vierde taal.

Verder worden de kerndoelen regelmatig herzien, gevolgd door vernieuwing van lespakketten. Er worden volop nieuwe materialen ontwikkeld voor de jongste leerlingen.

Ook het gebruik van multimedia op school neemt toe: alle lespakketten werken met cd's, dvd's of digibord. Op internet zijn complete lesplannen te vinden, vooral op buitenlandse sites. Ook de digitale leraar heeft zijn intrede gedaan.

Tot slot is het ERK in het talenonderwijs geïmplementeerd.

Het is te verwachten dat er in het talenonderwijs alleen maar meer ontwikkelingen zullen plaatsvinden in de toekomst.

1.2.11 Ontwikkelingen in de didactiek

De vraag is of de didactiek voor de Engelse lessen is veranderd door de ontwikkelingen die in subparagraaf 1.2.10 zijn beschreven. Dit blijkt maar ten dele zo te zijn. De doelstelling (communicatief Engels) is onveranderd gebleven, net als de gehanteerde didactiek voor een groot deel, maar wel met enkele actuele aanpassingen.

Er is sprake van uitbreiding van vakdidactiek Engels voor de basisschool, met didactiek voor vroeg vreemdetalenonderwijs (vvt) vanaf groep 1 en Content and Language Integrated Language (CLIL). Bij CLIL worden enkele vakken op de basisschool in het Engels gegeven; net als bij tweetalig onderwijs in het voortgezet onderwijs, leren de leerlingen Engels en vakinhouden tegelijkertijd.

De didactiek voor vvt wordt besproken in hoofdstuk 5, voor CLIL in hoofdstuk 6.

1.2.12 Kwaliteit van Eibo

Gezien de ontwikkelingen in het onderwijs is het belangrijk dat de kwaliteit van Engels regelmatig wordt onderzocht en vastgesteld. Sinds 1987 worden er peilingen uitgevoerd om de kennis, inzichten en vaardigheden van leerlingen in groep 8 te beschrijven, met de Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau (PPON). Voor Engels zijn er drie peilingen gehouden in groep 7 en 8: in 1991, 1996 en 2006.

Dit zijn globaal de resultaten van de PPON uit 2006:

- Engels staat op alle scholen in groep 7 en 8 op het rooster; op de meeste scholen wordt het één keer per week gegeven, ongeveer drie kwartier (circa 25 uur per jaar).
- De lessen Engels worden meestal door de eigen groepsleerkracht verzorgd aan de hand van een (als communicatief aangeduid) lespakket.
- Een derde van de leraren zegt geen specifieke scholing voor Engels te hebben gehad op de pabo.
- Luister- en spreekvaardigheid worden veel geoefend. Aan lees- en schrijfvaardigheid wordt minder aandacht besteed; lezen scoort over de hele linie laag.
- Slechts de helft van de leerlingen bereikt de standaardvoldoende voor de woordenschat. Dat geldt ook voor lees-, luister- en spreekvaardigheid. De uitspraak is meestal voldoende.
- De meeste leerlingen vinden Engels een belangrijk vak maar vinden het niet zonder meer gemakkelijk of leuk. Ze vinden het niet eng om Engels

te spreken en durven best met iemand in het Engels te praten, maar met schrijven zijn ze terughoudender.

De conclusie is dat er weinig verschil is gevonden met de resultaten van de peiling in 1996. Dat is opvallend gezien de veranderingen genoemd in subparagraaf 1.2.10.

In figuur 1.8 staat een voorbeeld van de resultaten van het onderzoek in 2006.

FIGUUR 1.8 Attitude van leerlingen ten opzichte van Engels

Attitude

We hebben de leerlingen gevraagd naar hun houding ten opzichte van het Engels. Het meest positief reageren ze op stellingen die gerelateerd zijn aan het mondeling taalgebruik. Hun zelfvertrouwen komt het duidelijkst tot uiting in het gegeven dat driekwart van de leerlingen 'best met iemand in het Engels durft te praten' of 'naar de bakker zal gaan en in het Engels om een brood zal vragen'. Ten opzichte van het schriftelijk taalgebruik zijn ze wat terughoudender. De helft gaat met het nodige zelfvertrouwen aan de slag wanneer ze een Engels computerspelletje krijgen, de meeste andere leerlingen zullen het proberen, 'want ik ken wel een beetje Engels'. Maar er zijn weinig leerlingen die wat vaker geprobeerd hebben iets in het Engels te lezen. De meesten hebben dat nog nooit gedaan of slechts incidenteel. Veruit de meeste leerlingen vinden Engels best een belangrijk vak, maar ze vinden het niet zonder meer ook gemakkelijk of leuk. Voor de meeste attitudevragen geldt dat jongens significant positiever reageren dan meisjes. Bij ongeveer de helft van de vragen vinden we dat 1.90-leerlingen de vragen positiever beantwoorden dan 1.00- en 1.25-leerlingen en dat op hun beurt 1.00-leerlingen positiever antwoorden dan 1.25-leerlingen.

Uit de resultaten van de twee PPON-onderzoeken blijkt dat dit de verbeterpunten zijn:

- Voor de opleiding van leraren geldt dat alle leraren moeten worden geschoold in vakdidactiek en dat ze voldoende taalvaardig moeten zijn in Engels.
- Voor de nascholing van leraren geldt dat leraren zich moeten nascholen in vakkennis en taalvaardigheid als ze deze kennis en vaardigheid niet op de pabo hebben opgedaan, en ze moeten hun kennis en vaardigheid bijhouden.
- Voor de tijdsinvestering en het rendement van Engels op de basisschool geldt dat alle leerlingen de standaard 'voldoende' moeten kunnen halen.

Uit onderzoek (Oostdam, 2002) blijkt dat de helft van de leraren niet in Engels is geschoold op de pabo, hoewel Engels daar wel een verplicht vak is. Dit gegeven is in lijn met de uitkomsten van de PPON-onderzoeken. Er valt aan de kwaliteit van het Engels van de leraren dus nog veel te verbeteren.

Er is geen plan opgesteld om Eibo te verbeteren.

Een mogelijke impuls voor de verbetering van de kwaliteit van toekomstige leraren is de implementatie en toetsing van de Kennisbasis Engels voor de pabo, mits alle studenten een programma Engels volgen. Een andere impuls is de samenwerking tussen enkele pabo's in een project vroeg vreemdetalen-onderwijs, waarin ook aandacht is voor de nascholing van leraren.

1.3 Groei van vroeg vreemdetalenonderwijs Engels

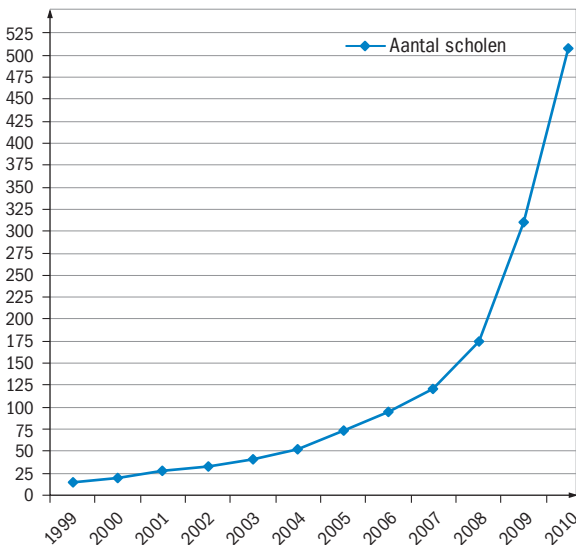
In deze paragraaf gaan we in op een recente ontwikkeling: de groei van vroeg vreemdetalenonderwijs (vto) Engels in Nederland. We bekijken de redenen voor deze groei maar ook de scepsis daarover. De didactiek voor vto komt in hoofdstuk 5 aan de orde.

1.3.1 Groei van vto in cijfers

Bij vto leren leerlingen al op jonge leeftijd spelenderwijs Engels, vaak al vanaf groep 1, maar ook in andere groepen. Bij vto worden geen formele lessen Engels gegeven, maar er worden activiteiten in het Engels gedaan, zoals een spelletje, waardoor de leerlingen het Engels spelenderwijs oppikken. Vto-scholen bieden structureel Engels aan: Engels wordt bij voorkeur in een doorlopende lijn aangeboden vanaf groep 1 tot en met groep 8, in structureel beschikbare tijd (bijvoorbeeld verdeeld over een uur per week) en vanuit een kwaliteitskader. Op een vto-school zal het uitstroomniveau voor Engels in groep 8 hoger zijn (na acht jaar Engels) dan van leerlingen die alleen in groep 7 en 8 Engels hebben gehad. Vto is niet verplicht, Engels in de bovenbouw (Eibo) wel.

In Nederland is in korte tijd veel veranderd in het vreemdetalenonderwijs aan jonge kinderen. Begin 2000 waren er nog maar een paar vto-scholen in Nederland en in 2010 zijn er een paar honderd bekend. Het zijn er waarschijnlijk al veel meer. De verwachting is dat in 2015 van meer dan 1000 scholen bekend zal zijn dat ze op de een of andere manier met vto Engels bezig zijn; dat is meer dan een zevende van het totale aantal basisscholen in Nederland. In figuur 1.9 is de groei van vto-scholen tot medio 2010 grafisch weergegeven.

FIGUUR 1.9 Groei van vto-scholen tot 2010

Bron: Europees platform 2010

1.3.2 Redenen voor de groei

Er zijn enkele redenen voor de snelle groei van vvto.

Ten eerste is vvto in het basisonderwijs een logisch gevolg van het succes van tweetalig onderwijs (tto) in het voortgezet onderwijs. (We gebruiken 'vvto' voor het basisonderwijs en 'tto' voor het voortgezet onderwijs.) Net als met tto zijn de ervaringen met vvto positief: jonge leerlingen boeken snel resultaat en vinden het leuk om een vreemde taal te leren, terwijl het voor leraren motiverend is om het positieve effect bij kleuters te ervaren. Ten tweede nemen de ouders vaak het initiatief voor vvto op de school van hun kinderen. Ook kiezen steeds meer ouders bewust voor een school met vvto. Het bijkomende effect is dat vvto een kwaliteitsimpuls geeft aan het (talen)onderwijs in de betrokken scholen doordat scholen bewust kiezen voor dit concept en het hele team op een positieve wijze betrokken is bij de ontwikkeling en uitvoering.

De belangrijkste redenen die scholen geven voor de keuze voor vvto, hebben te maken met het belang van de leerlingen; deze redenen zijn de volgende:

- Jonge kinderen leren het Engels spelenderwijs.
- Het leren van een tweede taal op jonge leeftijd leidt tot een betere uitspraak in die taal.
- De algemene vaardigheid om talen te leren wordt groter met een vroege start. Dat heeft ook een positieve uitwerking op de ontwikkeling van het Nederlands en andere talen en vaardigheden.

1.3.3 Sceptis over vvto

Niet iedereen is natuurlijk enthousiast over vvto. Er is ook weerstand tegen een vroege start met Engels. Vaak komt dat voort uit beelden die men heeft, bijvoorbeeld dat kleuters lekker moeten spelen (in plaats van Engels leren) of dat kinderen ervan in de war raken. Ook heeft men het beeld dat Engels leren nadelig is voor kinderen met een taalachterstand in het Nederlands. Andere vaak gehoorde standpunten zijn: 'Laat kinderen eerst maar eens fatsoenlijk Nederlands leren voordat ze met Engels beginnen' of 'Engels is slecht voor dyslectische leerlingen.'

De sceptis wordt niet ondersteund door resultaten uit onderzoek in Nederland of in het buitenland.

Het jong leren van Engels vindt spelenderwijs plaats en er zijn geen onderzoeksgegevens waaruit blijkt dat leerlingen ervan in de war raken. Wel laat onderzoek zien dat de ontwikkeling van het Nederlands profiteert van vroeg Engels leren (De Bot en Goorhuis, 2005), en dyslectische leerlingen blijken juist gebaat bij een vroege start met Engels (Van Berkel, 2006).

Met de toename van het aantal vvto-scholen, neemt ook het onderzoek naar vvto explosief toe en wordt er steeds meer bekend over het effect van vvto. Door de onderzoeksresultaten en doordat de ervaringen in de vvto-scholen bekend worden, neemt het enthousiasme voor vvto in het onderwijsveld toe en neemt de sceptis af.

1.4 Vragen over vroeg vreemdetalenonderwijs

Een nieuwe en snelle ontwikkeling als vvto roept vragen op. In deze paragraaf gaan we in op vragen over de juiste startleeftijd voor vvto, (de verdeling van) het aantal lessen, de geschiktheid voor leerlingen en scholen, de invoering en de onderzoeken.

1.4.1 Wat is de juiste startleeftijd?

Niet iedere school begint in groep 1 met vvtto. In veel Europese landen wordt gestart met vvtto op de leeftijd van 6 of 8 jaar en in Nederland zien we ook verschillende startmomenten. We bekijken de start met vvtto in de verschillende groepen en geven aan wat daarbij opvalt.

Starten met vvtto in groep 1 ligt voor de hand: 'hoe eerder hoe beter' vanuit het oogpunt van taalverwerving, spontaan en spelenderwijs.

Starten in groep 2 lijkt niet logisch als het uitgangspunt is om zo jong mogelijk te beginnen; dit komt in de praktijk ook zelden voor.

Een start in groep 3 wordt in de praktijk niet vaak gemaakt omdat de leerlingen in deze groep leren lezen en schrijven in het Nederlands; het leren van Engels kan dan verwarrend werken. Interferentiefouten in de spelling (fouten door het door elkaar halen van de schrijfwijze van de twee talen) zijn te voorkomen door in groep 3 en 4 schrijven en lezen in het Nederlands nog niet of beperkt aan te bieden. Bijvoorbeeld door de leerlingen alleen te laten lezen. Wat de leerlingen in groep 1 en 2 hebben geleerd aan luistervaardigheid en spreekvaardigheid, kan de leraar dan onderhouden en uitbreiden in groep 3 en 4.

Bij een start in groep 5 of 6 is er meer tijd om de kerndoelen Engels te halen dan bij starten in groep 7, maar het nadeel is dat de leerlingen niet meer zo spontaan leren als de jongste kinderen. Zie hoofdstuk 2 over kritische leeftijd. Beginnen in groep 7 is aan de late kant om de kerndoelen te halen.

De meeste scholen beginnen gewoon nog in groep 7 en een aantal scholen begint in groep 5 of 6 met Engels. De meeste vvtto-scholen starten in groep 1.

1.4.2 Wat is het juiste aantal uren?

Er wordt nog onderzocht hoeveel uren Engels een school moet geven om bepaalde niveaus te bereiken. Duidelijk is dat het aanbieden van meer uren een hoger niveau oplevert; het aantal uren is echter niet recht evenredig met het niveau dat wordt bereikt.

In de praktijk varieert het aantal uren Engels vvtto sterk: sommige scholen kiezen ervoor om iedere dag een paar uur met Engels bezig te zijn, zoals de EarlyBird-scholen of TalenT-scholen. Op andere scholen is dat een half uur tot een uur per week. Uit ervaring blijkt dat de leerlingen enkele uren Engels per week nodig hebben om Engels te gaan *spreken*. Met één uur Engels per week (Aarts en Ronde, 2006) leren de leerlingen slechts de beginselen van receptief Engels, dat wil zeggen: ze kunnen de in de les gebruikte instructietaal verstaan maar taalproductie (spreken) blijft nog zeer beperkt. De school kan een uur Engels achter elkaar geven, maar voor jonge leerlingen is het beter om te werken met korte lesmomenten die worden verdeeld over de dag en week.

Belangrijker dan het aantal uren is dat Engels vanaf de start in iedere volgende groep structureel wordt ingeroosterd en dat er met een leerplan wordt gewerkt. Daarmee creëert de school een ononderbroken leerlijn, die nodig is om taalverlies te voorkomen, dat wil zeggen: verlies van taalbeheersing wanneer de leerling de taal enige tijd niet (meer) gebruikt. Daarnaast blijken belangrijke factoren: de intensiteit van het programma, de leerkracht(taal)vaardigheden en de tijd dat de leerlingen zelf actief Engels spreken (de kindtijd). Overigens gaat het verwerken bij leerlingen van wat ze hebben geleerd, ook buiten schooltijd door.

Taalverlies

Kindtijd

De conclusie is: het best is de situatie dat goed voorbereide leraren Engels in alle jaargroepen op een interactieve manier een aantal vaste uren per week geven.

1.4.3 Wat is de juiste verdeling van de uren over de groepen?

In subparagraaf 1.3.1 hebben we al gesteld dat het voor vvtto belangrijk is om er structureel tijd aan te besteden. Scholen moeten ook de ruimte hebben om te onderzoeken welke verdeling het best werkt. Met de groei van vvtto is er sprake van ontwikkeling van modellen, standaarden en eindtermen voor vvtto. We geven in figuur 1.10 twee voorbeelden van modellen voor vvtto: het model dat wordt gebruikt door de TalenT-scholen en het EarlyBird-model. Engels maakt in deze modellen deel uit van een integrale leerlijn, afhankelijk van het onderwijsconcept. Een leerlijn is een beredeneerde opbouw van tussendoelen en inhouden, leidend naar een einddoel. Engels is in de modellen tevens gekoppeld aan internationalisering. Beide modellen werken met drie fasen vanaf groep 1 tot en met groep 8, met elk een eigen intensiteit.

Leerlijn

1.4.4 Is vvtto geschikt voor alle leerlingen en scholen?

Tweetalig onderwijs (tto) is vanuit het vwo via de havo op het vmbo en het mbo ingevoerd. In 2011 zijn er 123 tto-scholen vwo en havo met 50% van de lestijd in het Engels, 14 tto-scholen vmbo met 40% van de lestijd in het Engels en 27 vmbo-scholen die invoering van tto overwegen. Daaruit blijkt al dat tweetalig onderwijs voor leerlingen op alle niveaus in het voortgezet onderwijs geschikt is, dus ook in het basisonderwijs. Daarbij moet wel goed rekening worden gehouden met (taal)zwakke leerlingen, maar verder maakt het niet uit of kinderen een- of meertalig, allochtoon, dyslectisch of hoogbegaafd zijn. Hiervoor zijn de volgende redenen te geven:

- De gemiddelde (jonge) leerling leert spelenderwijs en ervaart het als een uitdaging om Engels te leren.
- Taalzwakke leerlingen hebben altijd baat bij meer aandacht voor taal, ook als het een vreemde taal is. Het metalinguïstische bewustzijn (taalbewustzijn of vermogen bij jonge kinderen om te abstraheren van de betekenis van taal en zich te richten op de vorm) wordt door het werken aan taal beter ontwikkeld en daar hebben ook deze leerlingen baat bij. Wel is bij deze leerlingen een gedifferentieerde aanpak nodig.
- Meertalige leerlingen hebben voordeel van hun eerdere taalleerervaringen: voor hen is het geen bezwaar om andere taal leren. Anderstalige leerlingen, bijvoorbeeld van Marokkaanse of Turkse afkomst, leren net zo goed Engels met vvtto als eentalige leerlingen. Uit onderzoek blijkt zelfs dat het leren van Engels een positief effect kan hebben op het Nederlands. Voorwaarde is wel dat meertalige leerlingen hun eigen moedertaal goed beheersen en dat ze Engels leren via het Engels en niet via het Nederlands.
- Dyslectische leerlingen moeten volgens deskundigen juist jong beginnen met Engels leren. Met een vroege start hoeven ze ook nog niet te lezen of te schrijven. Eventuele problemen zijn pas te verwachten als ze gaan lezen en schrijven. (Zie hoofdstuk 10.)
- Hoogbegaafde leerlingen vinden in vvtto een welkome uitdaging. Op de Leonardoscholen voor hoogbegaafde leerlingen en in speciale programma's voor hoogbegaafden maakt Engels deel uit van het reguliere aanbod.

FIGUUR 1.10 Invulling van de uren voor vvto

Model	Fase	Groep	Uren p/w	Uren en activiteiten	Leraar
EarlyBird	1	1, 2	1 tot 3	Activiteiten in het Engels, spelenderwijs, in klassikale en groepsgebonden activiteiten	Groepsleraar, vakleraar (B2 ERK), of native speaker
TalenT		1, 2, 3	≥ 1	Activiteiten in het Engels, indien mogelijk gekoppeld aan de leerthema's die in het reguliere programma aan bod komen, binnen de context van iedere dag. Hierdoor neemt het Engels een plaats in binnen de totale ontwikkeling van het kind. Speelse activerende werkvormen met veel aandacht voor luisterend leren. Hoofdprincipes: input first, active involvement, suitable materials, mistakes are natural.	Groepsleraar, vakleraar (B2 ERK), of native speaker
EarlyBird	2	3, 4, 5	1 à 2	Activiteiten in het Engels. Deze periode is gericht op consolidatie, met andere woorden: de verworven vaardigheden worden vastgehouden en uitgebreid.	Groepsleraar, vakleraar (B2 ERK), of native speaker
TalenT		4, 5, 6	> 1	Productieve vaardigheden krijgen hier hun beslag. Zo mogelijk verdere integratie van vakken. Groep 4 start met schrijven en lezen. Hoofdprincipes: communicative interaction, mistakes are natural, make it enjoyable, teach English in English.	Groepsleraar, vakleraar (B2 ERK), of native speaker
EarlyBird	3	(5,) 6, 7, 8	6 uur, verdeeld over 3 leerjaren	Engels als Engels als vak, in combinatie met activiteiten of (delen van) vakken.	Groepsleraar, vakleraar (B2 ERK), of native speaker
TalenT		(6,) 7, 8	> 1	Leerlingen worden gestimuleerd om hun eigen vorderingen in kaart te brengen en hierop te reflecteren. Zelfstandig werken aan projecten en vakken met Engels als voertaal wordt belangrijker. Daarnaast komen ook de taalvormen bewuster in beeld. Hiermee wordt de aansluiting met het voortgezet onderwijs gezocht. In deze fase blijft rekening houden met de individuele leerbehoefte van groot belang. Hoofdprincipes: choose suitable materials, communicative interaction, active involvement.	Groepsleraar, vakleraar (B2 ERK), of native speaker

1.4.5 Hoe voert een school vvto in?

Een goede manier om vvto in te voeren op school is dat je 'gewoon' eens begint te experimenteren met vvto en enkele activiteiten in het Engels te geven. Maar als je daarna vvto wil invoeren, is dat een zaak van de hele school. Om te voorkomen dat alleen de kleuters Engels hebben en vanaf groep 3 geen Engels meer wordt gegeven, is het bijvoorbeeld nodig dat het

hele team voor vvto kiest, dat het programma Engels voor alle groepen in een schoolplan wordt verankerd en dat de school en de leraren zich goed voorbereiden, te beginnen met een oriëntatie op vvto. Bij vvto heb je als leraar een centrale rol als rolmodel aan het begin van het vreemdetaalproces dat nog vele jaren zal duren. Daarom zijn onder andere een goede taalbeheersing van het Engels en een positieve benadering zo belangrijk.

Er zijn al scholen met de nodige ervaring: op de Prinsenschool in Enschede wordt al vanaf 1993 vvto gegeven. Daar is het uitgangspunt altijd geweest dat vvto geschikt is voor alle leerlingen, een- of meertalig, en dat blijkt nog steeds een goed uitgangspunt. In het EarlyBird-project hebben scholen sinds 2003 ervaring met vvto, ook aan anderstalige leerlingen.

Scholen hoeven niet zelf het wiel uit te vinden. Er zijn organisaties die ondersteuning kunnen bieden, zoals het Europees Platform voor het Nederlandse Onderwijs (EP) en het Platform vvto Nederland. Ook werken enkele pabo's samen in kenniscentra voor vvto. Daarnaast zijn er enkele particuliere organisaties actief.

Ook is er beperkte financiële ondersteuning mogelijk voor vvto-scholen. De school kan bij het starten van vvto subsidie aanvragen bij het EP, bijvoorbeeld voor de aanschaf van lesmaterialen of voor leraren die een cursus taalvaardigheid in het buitenland willen volgen.

1.4.6 Is er onderzoek gedaan naar vvto?

Met de groei van vvto neemt ook onderzoek naar vvto toe. Dit is zowel internationaal als nationaal het geval.

Internationaal onderzoek

Omdat er in het buitenland meer en langer ervaring is met vvto, is er al veel onderzoek gedaan naar vvto in bijvoorbeeld Spanje, Luxemburg, Zwitserland en Canada.

In Canada is bijvoorbeeld aangetoond dat programma's waarin jonge kinderen van Engelstalige ouders 'ondergedompeld' worden in het Frans, zeer succesvol zijn. De kinderen blijken het Frans goed te leren verstaan en spreken als het op een speelse, interactieve wijze wordt aangeboden.

De Rijks Universiteit Groningen heeft ook onderzoek gedaan naar vvto in het buitenland. Het onderzoek levert een gevarieerd beeld op van de manier waarop het wordt gegeven, van de leeftijd waarop wordt begonnen en van wie het geeft, een groepsleerkracht of vakleraar. In de meeste landen gaat het om vvto Engels.

In 2006 is een onderzoek gepubliceerd naar de belangrijkste pedagogische principes voor vvto. Een belangrijke bevinding is dat het belangrijk is om met vvto aan te sluiten bij het taalverwervingsmechanisme van jonge kinderen en aan te sluiten bij alle zintuigen.

Ten slotte is in het ElliE-onderzoek (Early Language Learning in Europe) van 2006 tot 2010 vergelijkend onderzoek gedaan naar vvto in zeven verschillende landen, waaronder Nederland. Er is onder andere onderzocht welke aspecten een goed rendement opleveren.

Nationaal onderzoek

Ook op Nederlandse vto-scholen is onderzoek gedaan. Uit onderzoek op scholen die met het EarlyBird-model werken, blijkt onder andere dat het leren van Engels in groep 1 en 2 geen nadelige effecten heeft op de taalontwikkeling van het Nederlands bij leerlingen en dat vto zelfs een positief effect heeft op de taalvaardigheid in het Nederlands van Nederlandse én anderstalige leerlingen. De anderstalige leerlingen uit het onderzoek leren eerder *meer* dan *minder* Nederlands als bijkomend effect van vto Engels. Na Kamervragen heeft het EP in 2005 geïnventariseerd wat de stand van zaken is in het vto. Vto-leraren noemen veel positieve effecten, bijvoorbeeld dat de leerlingen meer inzicht krijgen in taal in het algemeen en dat dit ook voordelen heeft voor het Nederlands. Ook blijkt vto het zelfvertrouwen van leerlingen te vergroten, vooral in hun communicatiemogelijkheden. Verder draagt het bij aan meer verdraagzaamheid en respect ten opzichte van anderstaligen.

De expertise over het aanbieden van Engels aan jonge kinderen ontwikkelt zich door deze onderzoeken in hoog tempo, maar er blijven veel vragen over om te onderzoeken. Zo zoeken onderzoekers in het Flipproject op de Universiteit van Utrecht en de Rijks Universiteit Groningen samen met scholen naar het antwoord op vragen als:

- Wat is het effect van vroeg beginnen met Engels ten opzichte van later beginnen?
- Hoe belangrijk is het niveau van de Engelse taalvaardigheid van de leerkracht?
- Hoeveel uur les per week is nodig om kinderen goed Engels te leren op de basisschool?

Naar aanleiding van het adviesrapport *Vreemde talen in het onderwijs* (2008) van de Onderwijsraad worden de effecten van onderwijstijd onderzocht. In dit onderzoek besteden dertien reguliere basisscholen maximaal 15% van onderwijstijd aan Engels aan kleuters.

1.5 Content and Language Integrated Learning

Content and Language Integrated Learning (CLIL) is de didactische methode waarbij vakken/vakinhouden in het Engels worden gegeven. In het voortgezet onderwijs wordt deze methode gebruikt bij tweetalig onderwijs (tto) en in de onderbouw van het basisonderwijs bij vto. CLIL is in opkomst in midden- en bovenbouw van de basisschool, als vervolg op vto in de onderbouw. Anders dan bij tto in het voortgezet onderwijs waar ongeveer de helft van de lestijd in de doeltaal wordt gegeven, beperkt vto zich tot één à twee uur per week a maximaal 15% van de lestijd.

In deze paragraaf belichten we verschillende aspecten van CLIL op de basisschool en vergelijken we CLIL met het reguliere Eibo. De didactiek voor CLIL komt in hoofdstuk 6 aan de orde.

1.5.1 Wat is CLIL?

Gezien de groei en het succes van vto in de onderbouw was het voorspelbaar dat er ook vraag zou komen naar tweetalig onderwijs in de midden- en bovenbouw van het basisonderbouw. Immers, als een school

aan de onderbouwleerlingen nieuwe vakinhouden en thema's aanbiedt in het Engels, dus geen reguliere lessen Engels geeft, dan kan zij niet in groep 5 met reguliere lessen Engels (Eibo) verder gaan. Aparte vaklessen Engels na vier jaar vto sluiten immers niet aan op het niveau en de vaardigheden van de leerlingen.

CLIL werkt volgens hetzelfde principe als vto: de integratie van taalonderwijs en vakinhoud. Vto is feitelijk een soort kleuter-CLIL, waarbij vakinhouden en thema's (bijvoorbeeld in een spelles) in het Engels worden aangeboden en er geen aparte lessen Engels worden gegeven. De term vto zegt iets over het (vroeg) startmoment.

In de middenbouw en bovenbouw heet de integratie van taalonderwijs en vakonderwijs CLIL: de leerlingen krijgen een aantal vakken, bijvoorbeeld biologie en aardrijkskunde, in het Engels. Uitgangspunten zijn de vakinhoud en actieve ondersteuning van het taalverwervingsproces (Engels) van de leerlingen. Meer nog dan bij vto is er bij CLIL sprake van taalgericht vakonderwijs, door de opbouw in complexiteit (leerlijnen) van de vakdomeinen.

Met tweetalig basisonderwijs worden niet alleen vakgebieden en talenonderwijs geïntegreerd, maar ook de theorieën die daaraan ten grondslag liggen. Dat zijn aan de ene kant theorieën betreffende vreemdetaalverwerving en aan de andere kant algemene leer- en ontwikkelingstheorieën. Deze integratie vormt een belangrijke vernieuwing die de kwaliteit van het basisonderwijs ten goede kan komen.

1.5.2 Groei van CLIL

CLIL groeit in Europa en daarbuiten in Azië, Afrika en Zuid-Amerika.

In het voortgezet onderwijs maakt tweetalig onderwijs in Nederland sinds de jaren negentig van de vorige eeuw een snelle groei door. De twee belangrijke doelen die tto-scholen willen bereiken zijn: het vergroten van de taalbeheersing en het verkrijgen van een internationale oriëntatie bij de leerlingen.

De voordelen van CLIL zijn:

- Voor de leerlingen is er sprake van een win-winsituatie doordat ze tegelijkertijd een taal en vakinhoud leren, in minder tijd dan in aparte vaklessen. Ze leren Engels in een natuurlijke, betekenisvolle context. CLIL-leerlingen blijken door de combinatie van vakinhoud en taal ook efficiënter te leren dan leerlingen die dat leren in aparte vaklessen. Omdat de leerlingen een actieve rol hebben, leren ze beter communiceren (onderhandelen, uitleggen enzovoort) in de vreemde taal. Dat biedt later bijvoorbeeld betere kansen op de (internationale) arbeidsmarkt.
- Voor de leraar is er veel taalaanbod beschikbaar omdat de vakinhouden in het Engels worden aangeboden. Ook komt CLIL tegemoet aan de vraag om het onderwijs betekenisvoller te maken en de motivatie van leerlingen te verhogen. Als de leerlingen gemotiveerd zijn, is de leraar dat ook.
- Voor de school biedt CLIL de mogelijkheid tot integratie van vakken. Met de toepassing bij meerdere vakken is er meer tijd voor taalverwerving dan in een 'verbrokkelde' rooster. Het geeft vaak een impuls aan de kwaliteit van het onderwijs in de school door de samenwerking tussen vakdocenten en taaldocenten.
- Ouders zijn enthousiast omdat ze graag willen dat hun kinderen ten minste één vreemde taal goed leren.

1.5.3 Kanttekeningen bij CLIL

Natuurlijk zijn er bij CLIL ook kanttekeningen te plaatsen. We noemen hier de belangrijkste, met mogelijke oplossingen:

- Leerlingen zijn vaak onzeker wanneer ze starten met CLIL, dus de leraar moet hen goed kunnen ondersteunen. De school moet de leerlingen in de beginfase goed begeleiden. Daarbij kan gebruikt worden gemaakt van ervaringen van andere CLIL-scholen, bijvoorbeeld van het netwerk van vto-scholen van het Europees Platform.
- Leraren moeten het Engels goed beheersen om met CLIL te kunnen werken. Nascholing in CLIL, zowel voor taalvaardigheid als didactiek, biedt de oplossing.
- Vaak wordt ook de vraag gesteld of CLIL niet ten koste gaat van de vakinhoud. Onderzoek wijst echter uit dat het bij een vroege start met CLIL nauwelijks iets uitmaakt of een vak in de schooltaal of vreemde taal wordt gegeven. Bij een latere onderdompeling (immersion) in de doeltaal (in het voortgezet onderwijs) is er aanvankelijk wel sprake van moeite met de vakinhoud, maar dit wordt meestal ingehaald in een later stadium.
- De school moet investeren in CLIL: de invoering kost tijd, energie en geld. Hiervoor zijn enkele beperkte subsidies beschikbaar voor scholen die tweetalig onderwijs aanbieden en voor leraren die hun taalvaardigheid Engels willen verbeteren.

1.5.4 CLIL vergeleken met regulier Engels

Tot slot gaan we nog even in op het verschil tussen CLIL en 'gewoon' Eibo. Als het leren van Engels als een geïsoleerd vak plaatsvindt, zoals dat gebeurt bij een start met Eibo in groep 7, krijgen de leerlingen ongeveer drie kwartier Engels per week. In die korte tijd zijn er niet veel toepassingsmogelijkheden en kost het veel tijd en moeite om een goed vaardigheidsniveau in het Engels op te bouwen.

Met CLIL zijn de leerlingen meer tijd met Engels bezig, als onderdeel van het totale leerproces. Bovendien worden ze door de systematiek van CLIL uitgedaagd om Engels te gebruiken in communicatieve, realistische en betekenisvolle contexten. Ze bereiken daarmee een hoger (ERK)niveau dan met aparte lessen Engels. Het minimaal verwachte taalniveau aan het einde van groep 8 is A2, maar het niveau zal sterk variëren, het hangt onder andere af van het aantal uren CLIL dat wordt aangeboden.

1.5.5 Starttijd, aantal lessen, geschiktheid en invoering

Omdat vto in feite al de start is van tweetalig onderwijs, is er geen specifieke startleeftijd voor CLIL te noemen: het proces loopt door van groep 1 tot groep 8. Daarnaast kunnen ondersteunende lessen Engels het taalverwervingsproces ondersteunen.

Een indicatie voor het aantal lessen vind je in de modellen in figuur 1.10. Wat voor vto geldt over geschiktheid voor leerlingen en over de invoering (zie paragraaf 1.4), geldt ook voor CLIL.

1.6 Rol van Engels in de wereld

Leerlingen leren Engels omdat het als eerste en tweede taal door miljoenen mensen in de hele wereld wordt gesproken. Dit aantal groeit. Al die mensen spreken niet allemaal op dezelfde manier Engels, zij spreken vaak een variant van Engels. Er bestaan veel varianten van het Engels en onbekend

is of en welk effect dit in de toekomst zal hebben op de rol van Engels als wereldtaal.

1.6.1 Varianten van Engels

Chinees is de meest gesproken taal in de wereld, met de meeste native speakers. Engels staat op de tweede plaats, daarna komen Hindi en Spaans. Hoewel er een sterke vraag is naar Chinees en Spaans als tweede taal, zijn er meer mensen dan ooit die Engels willen leren als tweede taal. Er zijn veel varianten van Engels, dit zijn:

- nationale varianten zoals Brits Engels, Schots Engels, Iers Engels, Amerikaans Engels, Australisch Engels, Zuid-Afrikaans Engels en Nieuw-Zeelands Engels
- regionale varianten zoals Aziatisch Engels, Oost-Europees Engels, Zuid Amerikaans Engels en Europees Engels

De nationale varianten worden gesproken door native speakers; de regionale varianten worden gesproken door non-native speakers die het Engels gebruiken als lingua franca (communicatietaal) om te communiceren met andere non-native sprekers van het Engels.

Het risico is dat sprekers van de ene variant een andere variant niet altijd kunnen verstaan. Russen bijvoorbeeld zullen moeite hebben om het Engels van Zuid-Amerikanen te verstaan en omgekeerd. De verklaring is dat de meeste mensen op latere leeftijd Engels hebben geleerd en dat hun accent en manier van spreken door hun moedertaal is beïnvloed. In hoofdstuk 2 vind je meer informatie over de ideale leeftijd om een taal te leren.

De Nederlandse variant, dus het Engels dat leerlingen in Nederland leren en dat jij waarschijnlijk ook spreekt, is een vorm van West-Europees Engels. Dit is een combinatie van een overwegend Amerikaans en Brits-Engels accent. De West-Europese variant van Engels klinkt weer anders dan de Zuid-Europese en Oost-Europese varianten.

1.6.2 Toekomst van Engels als wereldtaal

Aan de ene kant is er het niveau van een standaardvariant van het Engels van goed opgeleide wereldburgers en aan de andere kant de sterk van elkaar verschillende lokale en regionale varianten van het Engels. Interessant is de vraag welke van de twee vormen gaat winnen. Een mogelijk scenario is dat de lokale varianten van het Engels uiteindelijk weer overheerst zullen worden door een nieuwe standaardvariant: English as lingua franca (ELF), internationaal Engels.

Die ontwikkeling is nu al bezig. ELF is niet verbonden aan een land (Engeland of de Verenigde Staten), maar aan alle landen in de wereld. Daarmee verandert ook het belang van native English speaking teachers (Nests), leraren die Engels als moedertaal hebben. De voorkeur zal waarschijnlijk per land verschillen en uitgaan naar meertalige docenten die Engels geven. Zo geven in China veel Indiase leraren het vak Engels; zij zijn voor Chinezen namelijk makkelijker te verstaan door hun accent dan Brits-Engelse native speakers.

Het belang van Engels en het belang van meertaligheid wordt tegenwoordig door niemand meer betwist. De vraag of Engels de wereldtaal zal blijven, kunnen we niet beantwoorden. Wel kunnen we de huidige situatie bekijken om voorspellingen te doen.

English as
lingua franca
ELF

Native English
speaking
teachers
Nests

In de mondiale samenleving is het belangrijk om meerdere talen te spreken en dat is een wereldwijde ontwikkeling. Zo heeft China in 2001 ingevoerd dat Engels aan kinderen vanaf 6 jaar op de basisschool wordt onderwezen. China heeft met dit beleid een nieuwe trend gezet in de wereld. Voorlopig lijkt Engels dus *de* wereldtaal te blijven.

Terug naar de stelling

De stelling aan het begin van dit hoofdstuk luidt: 'Engels is een belangrijk vak in het voortgezet onderwijs, maar voor leerlingen in het basisonderwijs is het nog niet belangrijk.'

Onderzoek laat zien dat de kwaliteit van het vak Engels op de basisschool zeer matig is; in het verleden is Engels op de basisschool dus misschien niet zo belangrijk geweest. Daar lijkt nu verandering in te komen: steeds meer scholen vinden het belangrijk om een vroege start te maken en dat heeft weer een positief effect op Engels in de gehele basisschool. Engels is in het voortgezet onderwijs nu ook een van de drie kernvakken en de exameneisen zijn aangescherpt.

We hopen dat in dit hoofdstuk duidelijk is geworden dat een goed begin belangrijk is en dat Engels voor leerlingen in het basisonderwijs een belangrijk vak is.

Ga nu naar www.pabowijzer.nl. Daar vind je toetsvragen, samenvattingen en meer actuele informatie over de onderwerpen uit dit hoofdstuk.